บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการนำเสนอบทที่ 6 ซึ่งเป็นการสรุปผลการศึกษา และนำเอาผลการศึกษามาอภิปรายเทียบเคียงกับทฤษฎี และผลงานวิจัยของนักวิจัยท่านอื่น ๆ รวมถึงข้อเสนอแนะของผู้วิจัยที่มีต่อการแก้ปัญหาการอยู่ร่วมกันระหว่างประชาชนโรงงานอุตสาหกรรม แบ่งประเด็นการนำเสนอตามลำดับดังนี้

สรุป

ความสำคัญของการศึกษาในครั้งนี้เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ได้ขยายตัวจนเต็มพื้นที่ โรงงานอุตสาหกรรมได้มีแนวทางที่จะขยายตัวสู่อำเภอบ้านฉาง ซึ่งแต่เดิมได้ถูกกำหนดให้เป็นแห่งที่พักอาศัยเนื่องจากมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม การขยายตัวจากนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดสู่อำเภอบ้านฉางในครั้งนี้ ได้มีกระบวนการต่อสู้ของภาคประชาชนที่ยาวนานเพื่อปกป้องรักษาคุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่อยู่อาศัยของตน หรือที่เรียกว่า “กลุ่มพิทักษ์บ้านฉาง” ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาการขยายเขตนิคมอุตสาหกรรมเข้ามาสู่อำเภอบ้านฉางอันส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และพลวัตภาคประชาชนของชุมชนในเขตอำเภอบ้านฉางในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

ในการศึกษาผู้วิจัยใช้การวิจัยในเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลจาก 2 แหล่งสำคัญคือ ข้อมูลปฐมภูมิ ที่เป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในเชิงลึก จากแกนนำในการเรียกร้องการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ผู้นำชุมชน ตัวแทนจากภาครัฐ และการนิคมอุตสาหกรรม และข้อมูลทุติยภูมิ ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารทางราชการ หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังได้ใช้การสังเกตการณ์สภาพแวดล้อมและมลภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อนำมาประกอบและสนับสนุนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้วย ข้อมูลทั้งหมดจะถูกนำมาประมวลและวิเคราะห์ตามกรอบการศึกษาวิเคราะห์ที่กำหนดขึ้นในเชิงคุณภาพ โดยการแจกแจง พรรณนาข้อมูล และเชื่อมโยงในเชิงตรรกระหว่างเหตุและผลในด้านผลกระทบต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีต่อสภาพแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ในเรื่องต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และเอกสารประกอบกัน โดยผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

นโยบาย และการเติบโตของอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง

ผลการศึกษาพบว่า การกำหนดแนวนโยบายของรัฐต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง กำหนดเพียงภาพกว้างเท่านั้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายไปจากแผนแม่บทเดิมแต่อย่างใด ที่ต้องการให้จังหวัดระยอง และภาคตะวันออกเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของการพัฒนาประเทศโดยใช้อุตสาหกรรมเป็นหลัก ปลอดภัยจากมพิษ และให้เดินหน้าการพัฒนาอุตสาหกรรมเต็มที่ ในแผนแม่บทมีการกำหนดแนวกันชน (Buffer Area) ให้อยู่ในช่วง 5-10 กม.ในการควบคุมการดำเนินงานของโรงงานอุตสาหกรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมมีหน่วยงานระดับกระทรวงที่เกี่ยวข้อง 4 กระทรวงคือ กระทรวงอุตสาหกรรม ที่ดูแลโรงงานอุตสาหกรรม กองควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดูแลเกี่ยวกับการป้องกันควบคุมและแก้ไขปัญหามลพิษ กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย ที่ดูแลการใช้ที่ดิน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงสาธารณสุขที่ดุแลตรวจตราสุขภาพของประชาชนในพื้นที่

ผลการศึกษาพบข้อมูลเพิ่มเติมว่า ข้อบกพร่องของนโยบายเกิดจากการไม่กำหนดพื้นที่อุตสาหกรรมที่ชัดเจน ทำให้มีการขยายตัวของพื้นที่อุตสาหกรรมไปสู่แหล่งที่อยู่อาศัยของประชาชน โดยอ้างถึงความต้องการของท้องถิ่น มีความไม่โปร่งใสในการอ้างความต้องการของท้องถิ่น ยึดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชนชั้นปกครอง ผู้นำชุมชน เพื่อให้เกิดการแก้ไขผังเมือง ส่งผลให้เกิดการละเมิดสิทธิของประชาชนและเกิดปัญหาในที่สุด

สำหรับข้อมูลสถิติ พบว่า ณ สิ้นปี พ.ศ. 2550 มีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด 1,714 โรงงาน มูลค่าการลงทุน 811,216.33 พันล้านบาท แหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมพบว่าอำเภอเมืองระยองที่มีนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดตั้งอยู่ เป็นพื้นที่ที่มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่มากที่สุดถึง 590 โรงงาน ส่วนอำเภอบ้านฉาง ซึ่งมีพื้นที่ตั้งนิคมอุตรสาหกรรม ก.เพียงแห่งเดียวและติดกับนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด มีโรงงานตั้งอยู่ 65 โรงงาน เมื่อจำแนกประเภทของอุตสาหกรรม พบว่า อุตสาหกรรมเคมี มีจำนวนมากที่สุด 590 โรงงาน ในขณะที่อุตสาหกรรมปิโตรเคมีและผลิตภัณฑ์มีโรงงานเพียง 15 โรงงานแต่มีเงินลงทุนสูงถึง 59.13 พันล้านบาท ซึ่งโรงงานทั้ง 2 ลักษณะนี้จะตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และนิคมอุตสาหกรรม ก.เป็นหลัก

ภาพที่ 6.1

สถิติจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง

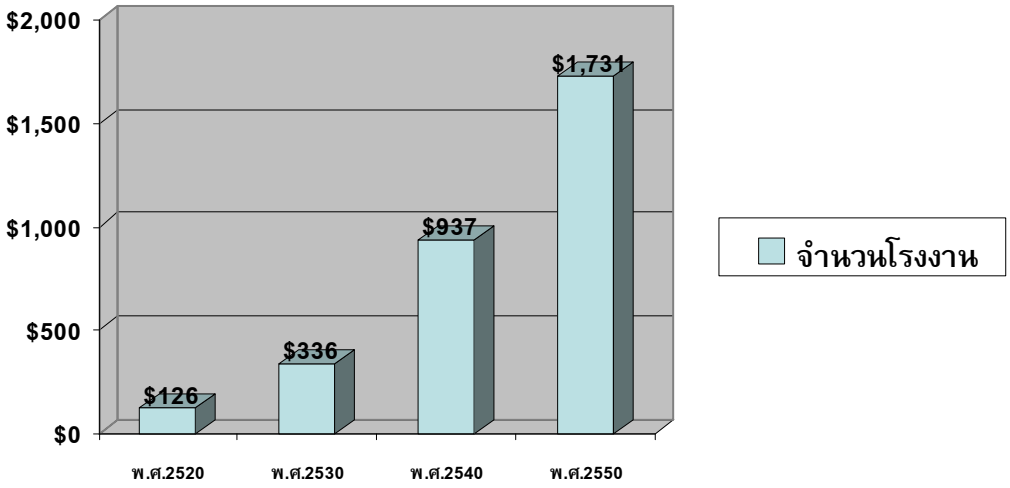

ภาพที่ 6.2

ประเภทโรงงานในจังหวัดระยอง

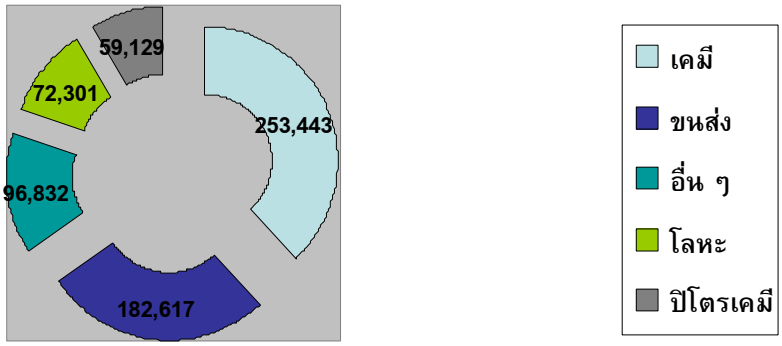

การเพิ่มขึ้นของจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม ในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จนขยายตัวสู่พื้นที่อำเภอบ้านฉาง และอำเภออื่น ๆ จนส่งผลให้เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมเกิดจากสาเหตุ 3 ประการคือ

1. นโยบายการพัฒนาประเทศที่ต้องการพัฒนาอุตสาหกรรม อย่างต่อเนื่องโดยยึดเป้าหมายด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก

2. ทัศนะของผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องกับการต่อสู้ภาคประชาชนที่ต่อต้านโรงงานอุตสาหกรรม เห็นว่าเป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อย จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเรียกร้องของภาคประชาชน

3. กลไกในการควบคุมให้การดำเนินงานภาคอุตสาหกรรมเป็นไปตามข้อกำหนด มีความบกพร่อง

ประวัติอำเภอบ้านฉาง

จากการศึกษา พบว่าในอดีตอำเภอบ้านฉางมีสภาพเป็นชนบทติดทะเล มีป่าไม้ที่สมบูรณ์ อาชีพดั้งเดิมของประชาชนได้แก่อาชีพเกษตรกร ต่อมาในยุคสงครามเวียตนามอำเภอบ้านฉางมีความอุดมสมบูรณ์และมีความเจริญขั้นสูงสุด คือ มีทหารอเมริกันมาตั้งฐานทัพ ณ สนามบินอู่ตะเภา ธุรกิจบริการจึงเป็นธุรกิจที่ทำรายได้ในขณะนั้น เมื่อสงครามสิ้นสุดลง สภาพเศรษฐกิจได้ซบเซาอีกช่วงเวลาหนึ่ง จวบจนรัฐบาลสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้กำหนดให้มีโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก สภาพเศรษฐกิจของอำเภอบ้านฉางจึงได้ขยายตัวอีกครั้งหนึ่งในฐานะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของบุคลากรภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ส่วนประชาชนท้องถิ่นยังคงยึดอาชีพเกษตรกรเป็นหลักเช่นเดิม

ต่อมา เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2539-2540 มีกระแสข่าวการสร้างนิคมอุตสาหกรรม ก. เพื่อโรงงานผลิตรถยนต์ และอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ณ บริเวณที่ดินหมายเลข 4.5 และจะมีการเปลี่ยนแปลงผังเมืองใหม่ในปี พ.ศ. 2540 ให้มีผลบังคับใช้จริงในปี พ.ศ. 2546 โดยเปลี่ยนพื้นที่บางส่วนเป็นสีม่วง เพื่อขยายเขตโรงงานอุตสาหกรรมหนัก และเมื่อผังเมืองประกาศอย่างเป็นทางการแล้วพบว่า พื้นที่อุตสาหกรรมได้ถูกขยายเข้ามาในอำเภอบ้านฉางจริง จึงเป็นจุดกำเนิดของการก่อตั้งกลุ่ม “พิทักษ์บ้านฉาง” เพื่อเรียกร้องให้มีการแก้ไขผังเมือง

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหามลพิษในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และนิคมอุตสาหกรรมโดยรอบ

จากการศึกษาของกระทรวงสาธารณสุข ที่พบว่า โรงงานปิโตรเคมี โรงงานกลั่นน้ำมัน โรงงานผลิตปุ๋ยและเคมีภัณฑ์ โรงผลิตไฟฟ้าและโรงงานที่มีการผลิตและการใช้โละหนัก โรงงานเหล่านี้มีการใช้และผลิตสารเคมีอันตรายหลายชนิด ที่สำคัญได้แก่ *สารอินทรีย์ระเหย* (Volatile Organic Compounds: VOCs) กรด ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ ก๊าซไนโตรเจนออกไซด์ และ

สารโลหะหนัก มีการตรวจพบว่ามีสารอินทรีย์ระเหยง่าย กรด และสารโลหะหนักปนเปื้อนในอากาศ ในดิน และในน้ำ สารเคมีเหล่านี้มีพิษต่อร่างกายทั้งแบบเฉียบพลันและเรื้อรัง โดยทำให้ระคายเคืองผิวหนัง เยื่อบุอ่อน ระบบทางเดินหายใจ ตับและไต ระบบเลือด ระบบสืบพันธุ์ ระบบประสาทและกล้ามเนื้อ และบางชนิดเป็นสารก่อมะเร็ง ผลที่ประชาชนได้รับคือ ปัญหาสุขภาพประชากรด้วยโรคระบบทางเดินหายใจและโรคมะเร็งเป็นหลัก และผลการศึกษาขององค์กรพิทักษ์สิ่งแวดล้อม กรีนพีซ มีข้อมูลที่สอดคล้องกันว่า น้ำทิ้งที่ระบายจากโรงงาน บริษัทวีนิไทยและบริษัทไทยพลาสติกและเคมีภัณฑ์ มีสารอินทรีย์ระเหยที่มีคลอรีน และสารประกอบอินทรีย์เป็นพิษและการปนเปื้อนโลหะหนักในระดับสูงในตะกอนจากบริเวณท่อน้ำทิ้งและในน้ำทิ้ง

ทัศนะของผู้บริหารระดับนโยบายต่อการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม

1. **ทัศนะของผู้บริหารระดับนโยบายต่อปัญหามลภาวะในปัจจุบัน** ผู้บริหารสรุปสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกินขึ้นมาจาก ความผิดพลาดในการจัดผังเมือง ที่ไม่มีแนวกันชนระหว่างประชาชนกับโรงงานอุตสาหกรรม การขาดประสิทธิภาพและจริยธรรมของโรงงานอุตสาหกรรม และการหย่อนยานในการบังคับใช้กฎหมาย และขาดการประสานงาน และศูนย์บัญชาการเรื่องการจัดการอุตสาหกรรมอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด

2. **ทัศนะของผู้บริหารระดับนโยบายต่อแนวทางการอยู่ร่วมกันในอนาคต** ผู้บริหารเห็นในกรณีของ นิคมอุตสาหกรรม ก. อำเภอบ้านฉาง การอยู่รวมกันของชุมชน และโรงงานอุตสาหกรรม จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ โรงงานอุตสาหกรรมต้องดำเนินธุรกิจอย่างโปร่งใส ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม ชุมชน อย่างจริงจัง (Corporate Social and Environmental Responsibility: CSER) และใช้เทคโนโลยีที่สะอาดในการผลิต (Green Technology) ให้ประชาชน องค์กรภาคเอกชน กุ่มเครือข่ายภาคประชาชนร่วมตรวจสอบการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมของโรงงาน ส่วนภาครัฐจะต้องบังคับใช้กฎมายอย่างตรงไปตรงมา และกำหนดมาตรการตรวจสอบพิสูจน์ความผิดของโรงงาน อุตสาหกรรมร่วมกันระหว่างประชาชน โรงงานอุตสาหกรรม และภาครัฐ ให้ความรู้กับประชาชนในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อม

กลุ่มพิทักษ์บ้านฉาง

การแก้ไขผังเมืองของคณะกรรมการผังเมืองจังหวัด ทำให้ประชาชนชาวอำเภอบ้านฉางเกิดความวิตกว่าจะได้รับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรม จึงได้มีการ

รวมตัวของภาคประชาชนก่อตั้งกลุ่มขึ้นมาชื่อว่า “กลุ่มพิทักษ์บ้านฉาง” ซึ่งจากผลการศึกษาสามารถในระยะนี้เรียกว่า “**กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางยุคที่** 1” และเมื่อกลุ่มนี้ได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จนส่งผลให้คณะกรรมการผังเมืองจังหวัดยอมผ่อนปรนข้อกำหนดของผังเมือง (ข้อห้ามที่ 8.2) ไม่ให้มีการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรมประเภทปิโตรเคมีขั้นต้น ในอำเภอบ้านฉางได้ กลุ่มดังกล่าวก็ได้สลายตัวไป

ต่อมา โรงงานอุตสาหกรรมโดยนิคมอุตสาหกรรม ก. ได้มีแนวคิดให้คณะกรรมการผังเมือง ยกเลิกประกาศข้อห้ามที่ 8.2 โดยอ้างเหตุผลสำคัญคือ ประชาชนยินยอมให้ก่อตั้งโรงงานประเภทปิโตรเคมี และโรงงานได้ผ่านการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้ว ประชาชนจึงได้ก่อตั้ง “**กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางระยะที่** 2” ขึ้นมาเพื่อมิให้โรงงานอุตสาหกรรมยกเลิกข้อห้ามดังกล่าวได้สำเร็จ ผลการดำเนินกิจกรรมพบว่า มีการยกเลิกข้อห้ามที่ 8.2 ทำให้นิคมอุตสาหกรรม ก.สามารถก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมประเภทปิโตรเคมีได้ และในที่สุดกลุ่มดังกล่าวก็ได้สลายตัวไป

ภายหลังจากนิคมอุตสาหกรรม ก.ได้เปิดดำเนินงานพบว่า โรงงานอุตสาหกรรมของกลุ่มบริษัท ข. โพลีเมอร์ส จำกัด (มหาชน) ได้ดำเนินการทดลองเดินเครื่องเพื่อผลิตสินค้า ตั้งแต่ปี 2546 (จนถึงปัจจุบัน ก็ยังคงอยู่ในระหว่างการทดลองเครื่อง) ปล่อยมลพิษรบกวนชุมชน ทั้งกลิ่น ควัน และเสียง ทำให้เด็กในชุมชนหมู่ที่ 2 ตำบลบ้านฉาง เป็นโรคทางผิวหนัง และทางเดินหายใจ สอดคล้องกับผลการศึกษาของนักวิชาการสาธารณสุข และองค์กรระหว่างประเทศ ที่ระบุว่ามีปัญหามลพิษในพื้นที่ จึงทำให้ประชาชนรวมตัวกันเป็น “**กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางยุคที่** 3” เพื่อเรียกร้องให้โรงงานอุตสาหกรรมแก้ไขปัญหามลพิษที่เกิดขึ้น และในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มในระยะนี้ มีจุดเปลี่ยนที่สำคัญของพลวัตภาคประชาชน คือมีการรวมตัวกันระหว่างกลุ่มพิทักษ์บ้านฉาง กับกลุ่มเครือข่ายประชาชนชนภาคตะวันออก (มีประสบการณ์การต่อสู้ที่ยาวนาน ที่สำคัญได แก่ การคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าที่ โรงงานอุตสาหกรรม น. จังหวัดระยอง จนประสบผลสำเร็จ) เป็นเครือข่ายเดียวกัน โดยตั้งชื่อใหม่ว่า “**เครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอบ้านฉางประชาชนภาคตะวันออก**”

สำหรับบริษท และกิจกรรมที่กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางทั้ง 3 ระยะได้ดำเนินการสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 6.1

สรุปบริบท และกิจกรมของกลุ่มพิทักษ์บ้านฉาง

บริบท และกิจกรรม	กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางยุคที่ 1	กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางยุคที่ 2	กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางยุคที่ 3
ผู้นำกลุ่ม	นายพิศิษฐ์ เจียมอนุกูลกิจ	นายสุรินทร์ เปาอินทร์	นางจันทร์เพ็ญ พันธ์พิริยะ
เป้าหมาย	ให้ยกเลิกผังเมืองที่ให้สร้างโรงงานอุตสาหกรรมในอำเภอบ้านฉาง	ยับยั้งไม่ให้มีการยกเลิกข้อห้ามที่ 8.2	ให้โรงงานฯ และรัฐแก้ไขปัญหามลพิษที่เกิดขึ้น
กิจกรรมที่สำคัญ	กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางยุคที่ 1	กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางยุคที่ 2	กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางยุคที่ 3
- ยื่นหนังสือร้องเรียนต่อภาครัฐและนักการเมือง	✓	✓	✓
- ทำป้าย และเอกสารเผยแพร่	✓	✓	✓
- รวบรวมรายชื่อประชาชน และระดมประชาชนเข้าร่วม	✓	✓	✓
- จัดหาเงินทุน	✓	✓	✓
- จัดประชุม สัมมนา	✓	✓	✓
- ใช้แง่มุมทางวิชาการ			✓
- รวมกลุ่มกับเครือข่ายอื่น ๆ			✓
ผลการดำเนินการ	มีประกาศข้อห้าม 8.2 (ไม่สามารถสร้างโรงงานปริโตรเคมีได้)	รัฐประกาศยกเลิกข้อห้ามที่ 8.2	ตั้งกองทุน 1) ระยองแข็งแรง และ 2) กองทุนเพื่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 6.1 (ต่อ)

บริบท และกิจกรรม	กลุ่มพิทักษ์ บ้านฉางยุคที่ 1	กลุ่มพิทักษ์ บ้านฉางยุคที่ 2	กลุ่มพิทักษ์ บ้านฉางยุคที่ 3
ปัจจัยความสำเร็จ/ความล้มเหลว	- บารมีของผู้นำ - ความเข็มแข็งของคณะกรรมการ - ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน - มีเหตุการณ์มลภาวะที่มาบตาพุดประกอบ - รายงาน EIA ยังไม่ชัดเจน - การมีส่วนร่วมของประชาชน	- ผู้นำขาดบารมี - ขาดความร่วมกันระหว่างสมาชิก - สมาชิกบางคนมีผลประโยชน์ทับซ้อน - ประชาชนไม่ให้ความสำคัญ - ระดับของกิจกรรมไม่เหมาะสมกับระดับของปัญหา - ขาดแคลนงบประมาณ - การร่วมมือกันอย่างไม่โปร่งใสของภาครัฐ และโรงงานอุตสาหกรรม - รายงาน EIA ที่เป็นเท็จ - ความไม่โปร่งใสของนักการเมืองท้องถิ่น ผู้บริหาร อ.บ.ต. และประชาชนที่ได้รับผลประโยชน์	- ปัญหามลภาวะที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ - พลังที่เกิดจากการรวมตัวของเครือข่าย

ในทางตรงข้าม ผู้สนับสนุนให้มีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่อำเภอบ้านฉาง ไม่เห็นด้วยกับการคัดค้านของกลุ่มพิทักษ์บ้านฉางด้วยเหตุผล 5 ประการคือ การพัฒนาอุตสาหกรรมจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมในพื้นที่ และประเทศ การพัฒนาอุตสาหกรรมจะส่งผลดีต่อการมีงานทำของประชาชนในพื้นที่ โรงงานอุตสาหกรรมมีเทคโนโลยีขั้นสูงจึงสามารถดำเนินการผลิตได้โดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทิศทางของกระแสลมที่พัดไปทางมาบตาพุด จะทำให้อำเภอบ้านฉางไม่ได้รับผลกระทบสิ่งแวดล้อมในเรื่องกลิ่น และ การประท้วงจะทำให้สังคมแตกแยก

อย่างไรก็ตาม ทิศทางการดำเนินงานของกลุ่มฯในอนาคตจะมุ่งเน้นที่ โรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อม โดยจะระบุเป็นรายโรงงานที่ปล่อยสิ่งที่เป็นพิษออกมาอย่างเฉพาะเจาะจง และใช้ข้อมูลทางวิชาการมากขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่ามีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. สาเหตุของข้อขัดแย้งระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับชุมชน จากผลการศึกษาที่พบว่าชุมชนมีความกังวลเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม อีกทั้งจากการทดลองเดินเครื่องของโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งได้สร้างปัญหามลพิษให้กับชุมชนอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า จุดกำเนิดของปัญหาทั้งหมดมาจากวิธีการออกแนบนิคมอุตสาหกรรมที่ไม่เหมาะสม กล่าวคือไม่มีแนวกันชน (buffer) ที่เป็นแนวสวนป่า แต่ข้อเท็จจริงกับพบว่าแนวกันชนกลับเป็นชุมชน ดังนั้นแล้วหากมีโรงงานอุตสาหกรรมใดที่ปล่อยมลภาวะออกมาจากกระบวนการผลิตแม้เพียงเล็กน้อยแล้ว ประชาชนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง หรือแนวกันชนก็จะได้รับผลกระทบอย่างเต็มที่ ปัญหาสุขภาพต่าง ๆ จึงปรากฏมากกว่าในกรณีที่มีแนวกันชนเป็นสวนป่า

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยมีความเห็นในกรณีผลประโยชน์ที่แท้จริงที่ประชาชนได้รับว่า หากจะพิจารณาอย่างผิวเผินแล้ว คล้ายกับว่าประชาชนผู้เป็นเจ้าของที่ดินจะได้รับประโยชน์จากการขายที่ดิน นักลงทุน นักการเมืองท้องถิ่นจะได้รับประโยชน์จากการค้าขายกับโรงงานอุตสาหกรรม แต่เมื่อพิจารณาในระยะยาวตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์สีเขียว ที่ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2550, ออนไลน์) ได้นำเสนอหลักการของการพัฒนาเศรษฐกิจไว้ว่า การแสวงหาวัตถุของคนกลุ่มหนึ่ง (ซึ่งแสวงหาแบบไร้ขอบเขต) มีส่วนทำให้คนอีกกลุ่มหนึ่ง (ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคม) ต้องตกอยู่ในความทุกข์ เพราะคนกลุ่มน้อยจะเอาทรัพยากรส่วนใหญ่ไปครองและไปใช้เกือบหมด ก็จะพบว่าในกรณีของนิคมอุตสาหกรรม ก. ในระยะยาวแล้ว ประชาชนชาวอำเภอบ้านฉางโดยรวมซึ่งเป็นประชาชนส่วนมากของท้องถิ่นจะเป็นผู้เสียประโยชน์อย่างมิอาจประเมินค่าได้

2. พลังของกลุ่มเครือข่าย “กลุ่มรักษ์บ้านฉาง” ในยุคที่ 1 จากการศึกษาที่พบว่าความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มรักษ์บ้านฉางในยุคที่ 1 เกิดจากหลายปัจจัยด้วยกันโดยเฉพาะตัวผู้นำ การมีคณะกรรมการที่เข้มแข็ง และไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนของมวลหมู่กรรมการความสนใจของประชาชนส่วนใหญ่ในอำเภอ ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ความสำเร็จของการได้มาของข้อห้ามที่ 8.2 เกิดจากปัจจัยทั้งหมดส่งเสริมกัน และเมื่อเทียบเคียงผลการศึกษาในประเด็นนี้กับลักษณะบ่งชี้เชิงคุณภาพความเข้มแข็งของเครือข่าย ที่ ธนา ประมุขกุล (2550) กล่าวว่า ประกอบด้วย สัมพันธภาพที่ดีของสมาชิก ความชัดเจนของเป้าหมาย กระบวนการเสนอความคิดเห็น และตัดสินใจ จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ นอกจากลุ่มที่มีเป้าหมายจัดเจนแล้ว ภายใต้ผู้นำนายพิสิทธิ์ เจียมอนุกูลกิจ ที่ได้รับการยอมรับจะสมาชิกและประชาชนทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน ความเชื่อมั่นของประชาชน เกิดการประสานงานที่ดี มีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดเช่นมีการส่งสมาชิกที่มีความสนิทสนมกับรัฐมนตรีให้เป็นตัวประสานงานกับกลุ่ม เป็นต้น

ในทางตรงข้ามหากพิจารณากลุ่มพิทักษ์บ้านฉางในยุคที่ 2 ที่พบว่าการดำเนินกิจกรรมไม่ประสบผลสำเร็จความล้มเหลวอันเกิดจากเกิดจาก 2 สาเหตุหลักคือ 1) สาเหตุจากปัจจัยภายในกลุ่มพิทักษ์บ้านฉาง ที่ประกอบด้วย สาเหตุจากผู้นำที่ขาดบารมี และมีผลประโยชน์กับโรงงานอุตสาหกรรม สาเหตุจากการขาดความร่วมมือของสมาชิกและสมาชิกบางคนมีผลประโยชน์กับโรงงานอุตสาหกรรม สาเหตุจากการกำหนดลักษณะกิจกรรมที่ไม่รุนแรงพอ จึงไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนและสื่อมวลชน สาเหตุจากการขาดความร่วมมือจากประชาชนและสาเหตุจากงบประมาณที่ไม่เพียงพอ 2) สาเหตุที่ไม่ได้เกิดจากกลุ่มพิทักษ์บ้านฉาง อันประกอบด้วยการร่วมมือกันอย่างไม่โปร่งใสของภาครัฐตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงระดับปฏิบัติการกับโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อแก้ไขผังเมือง การจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมของนักวิชาการที่บิดเบือนความเป็นจริง และ ความไม่โปร่งใสของนักการเมืองท้องถิ่น ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านฉาง ประชาชนผู้มีผลประโยชน์จากการค้าที่ดินเพื่อให้ความเห็นไม่คัดค้านการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายในกลุ่มพิทักษ์บ้านฉางแล้ว พบว่ามีลักษณะตรงข้ามกับยุคที่ 1 ซึ่งผู้วิจัยเรียกกลุ่มพิทักษ์บ้านฉางนี้ว่าเป็น “**เครือข่ายเทียม**” ดังที่ผลการศึกษาของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543, น. 36-44) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบเพื่อนำไปวินิจฉัยว่าเครือข่ายที่กำลังพิจารณาเป็นเครือข่ายเทียม (pseudo network) หรือไม่ โดยระบุว่าเครือข่ายที่แท้จริงจะต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อย 7 ประการ ดังนี้ การรับรู้มุมมองร่วมกัน (common perception) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) การมี

ผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (all stakeholders participation) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) การพึ่งพิงอิงร่วมกัน (interdependence) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction) กล่าวคือ กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางในยุคที่ 2 สมาชิกของกลุ่มมีผลประโยชน์ที่ต่างกัน สมาชิกบางคนทำเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น แต่สมาชิกบางคนกลับทำเพื่อผลประโยชน์ที่เป็นรูปตัวเงินของตนเอง

อีกทั้งเมื่อเทียบเคียงผลการศึกษากลุ่มพิทักษ์บ้านฉางในยุคที่ 2 กับขบวนการเคลื่อนไหวการคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าหินกรูด และบ่อนอก ที่ เพชร ชินบุตร ได้ทำการศึกษาไว้ (2545, บทคัดย่อ) ที่พบว่า การคัดค้านโครงการสร้างโรงไฟฟ้าหินกรูดและบ่อนอกนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากการตระหนักถึงผลกระทบต่อชุมชนอันเนื่องมาจากการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน ซึ่งนำไปสู่เหตุผลต่าง ๆ ในขบวนการคัดค้านโดยผ่านกระบวนการค้นพบความจริงของปัญหาโครงการโรงไฟฟ้าทั้งสองโครงการ เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การต่อสู้มีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง คือ ความเชื่อมโยงกัน (linkage) ขององค์กรพันธมิตรในระดับท้องถิ่น ในระดับจังหวัดและในระดับประเทศ องค์กรพันธมิตรมีความสัมพันธ์กันภายในภาคประชาชนอย่างกว้างขวาง ทำให้กลุ่มชาวบ้านกรูดและบ่อนอกสามารถระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างอำนาจต่อรองให้แก่ตัวเอง อย่างไรก็ตาม บทบาทขององค์กรพันธมิตรนอกท้องถิ่น มีผลแตกต่างกันต่อการระดมทรัพยากรของท้องถิ่นเอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหนียวแน่นของความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่นเองเป็นสำคัญ จากการเปรียบเทียบระหว่างความสัมพันธ์ภายในชุมชนบ้านกรูดและชุมชนบ่อนอก พบว่ามีความแตกต่างกันในเรื่องลักษณะของความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่น ที่บ่อนอก มีความใกล้ชิดกันระหว่างองค์กร กลุ่ม และเครือข่ายภายในท้องถิ่นมากว่า ซึ่งทำให้กลุ่มชาวบ่อนอกสามารถระดมมวลชนได้มากว่า และเข้าถึงทรัพยากรด้านอำนาจในระดับท้องถิ่นได้มากว่า ที่บ้านกรูดความสัมพันธ์ภายในชุมชนมีความแตกแยกกัน ซึ่งทำให้ความสามารถในการระดมมวลชนของกลุ่มชาวบ้านกรูดน้อย อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาวบ้านกรูด ได้สร้างความชอบธรรมอย่างมั่นคง โดยการประชาสัมพันธ์เรื่องปัญหาการทุจริตของโครงการ นั่นคือ กลุ่มชาวบ้านกรูดและบ่อนอกมีจุดอ่อนในการระดมทรัพยากรของละด้านกัน ด้านบ้านกรูด มีจุดในการระดมทรัพยากรด้านมวลชนและทรัพยากรด้านอำนาจ ด้านบ่อนอก มีจุดอ่อนในการระดมทรัพยากรด้านความชอบธรรม การรวมกันเป็นหนึ่งเดียวระหว่างสองกลุ่ม จึงเป็นวิธีการช่วยเสริมทรัพยากรซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ไขจุดอ่อนของแต่ละกลุ่ม

จากผลการศึกษาข้างต้นเห็นได้ว่า แม้จุดกำเนิดของกลุ่มจะมีลักษณะที่คล้ายกัน แต่การดำเนินงาน และปัจจัยความสำเร็จมีความแตกต่างกันมาก กล่าวคือกลุ่มบ้านกรูดบ่อนอก มี

ความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่ดีมีความเป็นหนึ่งเดียวมีการเชื่อม โยงทั้งในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ในขณะที่อำเภอบ้านฉางมีความแตกแยกทางความคิด ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านฉางในยุคนาย ป. เห็นด้วยกับการสร้างโรงงานอุตสาหกรรม แต่กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางเห็นตรงข้าม และสมาชิกของกลุ่มบางคนมีผลประโยชน์ทับซ้อน ประกอบกับระดับความเข้มแข็งของกิจกรรมที่ส่วนใหญ่ที่ใช้แต่เพียงการยื่นหนังสือเรียกร้อง แทนที่จะเพิ่มระดับความเข้มแข็งของกิจกรรมด้วยการเดินขบวนเรียกร้อง ดังนั้นความสำเร็จในการเรียกร้องจึงไม่มีทางเป็นไปได้

และเมื่อพิจารณาถึงการสืบทอดความเป็นผู้นำกลุ่มแล้ว จากผลการศึกษาในทั้ง 3 ระยะจะพบว่ากลุ่มพิทักษ์บ้านฉางไม่มีการสร้าง และสืบทอดผู้นำ ซึ่งเห็นได้จากผู้นำทั้ง 3 ระยะมาจากบุคคลต่างกลุ่มกัน โดยระยะที่ 1 ผู้นำเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน ผู้นำยุคที่ 2 เป็นบุคคลที่มีผลประโยชน์ทับซ้อน ส่วนผู้นำในยุคที่ 3 ไม่มีประสบการณ์ในการบริหารงานกลุ่มเครือข่าย ทั้งหมดเป็นการขาดการสร้างผู้นำ โดยผลการศึกษาของ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543, บทคัดย่อ) ที่ทำการศึกษากระบวนการ และเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา และพบว่า การพัฒนาผู้นำเป็นกระบวนการเสริมพลังอำนาจแก่กลุ่มชุมชน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการขาดการสืบทอดผู้นำของกลุ่มพิทักษ์บ้านฉาง จึงเป็นจุดอ่อนอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้พลังของกลุ่มลดน้อยลง โดยเฉพาะการดึงเอาประชาชนให้เข้ามาร่วมกิจกรรมกับกลุ่ม

อีกทั้งหากเมื่อพิจารณาภาพรวมการต่อสู้ของกลุ่มพิทักษ์บ้านฉางทั้ง 3 ระยะที่พบว่า เมื่อกลุ่มดำเนินกิจกรรมสำเร็จ หรือล้มเหลวแล้วกลุ่มก็จะสลายตัวไป ดังนั้นจึงอาจอนุมานได้ว่ากลุ่มเครือข่ายดังกล่าวเป็นกลุ่มเฉพาะกิจ เนื่องจากขาดความต่อเนื่องของการดำเนินกิจกรรม ซึ่งเชื่อว่าอาจจะเกิดจากการขาดโครงสร้างของกลุ่มที่ชัดเจนในด้านผู้นำ และขาดการสนับสนุนที่มากพอจากประชาชน

3. ทิศทางการดำเนินงานของกลุ่มพิทักษ์บ้านฉางในยุคที่ 3 ซึ่งจากการศึกษาที่พบว่า กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางมีการรวมตัวกับกลุ่มเครือข่ายประชาชนชนภาคตะวันออก ที่มีประสบการณ์การต่อสู้ที่ยาวนาน เป็นเครือข่ายใหม่ชื่อว่า “**เครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอำเภอบ้านฉาง ประชาชนภาคตะวันออก**” ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นทิศทางที่ถูกต้อง มีการพัฒนาเครือข่ายชุมชุม ให้เป็นพหุภาคี ตามแนวคิดของ สิน สื่อสวน (2545) ที่ได้แสดงลำดับชั้น และความเหมือนความแตกต่างระหว่างกลุ่มกับเครือข่ายในแนวคิดขององค์กรชุมชน การรวมตัวในครั้งนี้จะเกิดประโยชน์ทั้งในด้านการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในการจัดการกลุ่มเครือข่าย การกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสมกับปัญหา พลังของเครือข่ายในด้านจำนวนสมาชิก การใช้ทรัพยากรร่วมกัน นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังเห็นว่าการรวมกลุ่มดังกล่าวเป็นพัฒนาการที่ดีและมี

ลักษณะที่คล้ายคลึงกับ กรณีชุมชนเมืองรังสิต เทศบาลเมืองรังสิต จังหวัดปทุมธานี ตามผลการศึกษาของ สุวิมล ทองกร (2547, บทคัดย่อ) เครือข่ายภาคประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน กรณีศึกษา เครือข่ายประชาชนต้านคอร์รัปชัน (คปต.) ตามผลการศึกษาของรุ่งโรจน์ เพชระบูรณิน (2546, บทคัดย่อ) และเชื่อว่าจะพัฒนาไปสู่เครือข่ายที่เข้มแข็งขบวนการเคลื่อนไหวการคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าหินกรูดในอนาคต

4. ขนาดของปัญหากับขนาดของกลุ่มพิทักษ์บ้านฉาง จากผลการศึกษาที่พบว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในครั้งนี้ เป็นปัญหาในเชิงโครงสร้าง กล่าวคือการกำเนิดของโรงงานอุตสาหกรรมเป็นกระแสหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจ ภาครัฐให้การสนับสนุนต่าง ๆ มากมาย อีกทั้งผู้ประกอบการที่เป็นผู้สร้างมลพิษ มีเงินทุนจำนวนนับแสนล้าน ในขณะที่กลุ่มพิทักษ์บ้านฉาง ที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนในชุมชน การดำเนินกิจกรรมมีปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทั้งด้านผู้นำ การขาดเงินทุน และองค์ความรู้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า เป็นการยากที่กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางจะสามารถเรียกร้องให้ภาครัฐ และโรงงานอุตสาหกรรมหันมาพิจารณาข้อเรียกร้องของประชาชนและนำไปปฏิบัติอย่างจริงใจได้ โดยเฉพาะในการกรณีของการเรียกร้องที่ต้องใช้เวายาวนาน ดังนั้นช่องทางที่จะทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตอำเภอบ้านฉางหมดไป จะต้องแก้ไขด้วยภาครัฐ และภาคโรงงานเป็นหลัก หรือใช้กลไกของศาลยุติธรรมเพื่อบังคับให้หน่วยงานภาครัฐ และโรงงานอุตสาหกรรมปฏิบัติตามมาตรฐานสิ่งแวดล้อม

และหากว่าจะเปรียบผลการศึกษาครั้งนี้กับการศึกษาของ ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง สถานการณ์มลพิษในเขตมาบตาพุด และศักยภาพในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และเรื่องการมีส่วนร่วมองประชาชนในปัญหาขาดแคลนน้ำในจังหวัดระยอง: การเมืองของภาคประชาสังคมท้องถิ่นในกระบวนการสร้างเมืองน่าอยู่ จะพบได้ว่าผลการศึกษามีความสอดคล้องกันกล่าวคือ ลักษณะปัญหาในเขตอุตสาหกรรมยังคงเป็นไปเช่นเดิม หรือที่ ชัยยนต์ ประสิทธิ์ศิลป์ เรียกว่า มีผู้แพ้และผู้ชนะ (zero-sum game) โดยกลุ่มที่ได้ผลประโยชน์จากการพัฒนาอุตสาหกรรมได้แก่ กลุ่มทุนต่างชาติ ทุนรัฐ และทุนชาติเป็นหลัก ในขณะที่กลุ่มและชนชั้นต่าง ๆ ในจังหวัดระยองกลับต้องเป็นผู้รับภาระผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรม คือ ปัญหามลพิษ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาสุขภาพ และปัญหาสังคม ซึ่งยิ่งแสดงถึงความอ่อนแอของกลไกรัฐ (state failure) ที่ไม่สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษได้ อีกทั้งปัญหาดังกล่าวก็มีขนาดใหญ่เกินกว่าที่ ภาคชุมชนจะแก้ไขได้โดยลำพัง อย่างไรก็ตามหากจะมองในเชิงบวกแล้ว ผลการศึกษาฉบับนี้ได้ส่งสัญญาณว่า ภาครัฐมีการเคลื่อนไหวในทางที่ดี มีการ

ยอมรับความผิดพลาดของระบบอุตสาหกรรม ซึ่งได้แสดงความรับผิดโดยจัดตั้งกองทุนระยองแข็งแรง และกองทุนเพื่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ดังที่ได้นำเสนอไว้ข้างต้นนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. **ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานภาครัฐ**

1.1 การกำหนดทิศทางการพัฒนาการทางเศรษฐกิจ โดยจากผลการศึกษาที่พบว่า ภาครัฐกำหนดให้การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นกระแสหลักของการพัฒนาประเทศ และวัดผลด้วยผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP: Gross Domestic Products) ซึ่งเป็นการพิจารณาด้านบวกเพียงมิติเดียว สำหรับในกรณีของมาบตาพุด และอำเภอบ้านฉาง 2 ทศวรรษของการมีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ มีข้อมูลในเชิงประจักษ์ว่ามีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนถึงระดับเสียชีวิตจำนวนมาก ดังนั้นในการกำหนดทิศทางประเทศด้วยโครงการขนาดใหญ่ ภาครัฐจะต้องให้การศึกษากับประชาชนอย่างรอบด้านด้วยข้อมูลที่ครบถ้วน รับฟัง ให้ประชาชนสามารถวิพากษ์วิจารณ์โครงการดังกล่าวได้

1.2 การออกแบบผังนิคมอุตสาหกรรม จากการศึกษาที่พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในครั้งนี้มี 2 ลักษณะคือ ปัญหาก่อนมีโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้ประชาชนวิตกเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และปัญหาภายหลังที่โรงงานอุตสาหกรรมเปิดดำเนินการแล้ว ซึ่งมีโรงงานอุตสาหกรรมบางแห่งปล่อยมลพิษออกสู่ชุมชน ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดจากการที่ไม่มีแนวป้องกันมลภาวะ หรือปัจจุบันแนวป้องกันมลภาวะก็คือชุมชนนั่นเอง ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์การปล่อยมลพิษออกมาจากระบบการผลิตแล้ว แม้เพียงในปริมาณไม่มากก็ตาม ชุมชนที่อยู่โดยรอบก็จะได้รับผลกระทบอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นในการออกแบบนิคมอุตสาหกรรมในครั้งต่อ ๆ ไป นอกจากพิจารณาถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้ว ควรมีการออกแบบผังให้มีแนวป้องกันมลพิษ (buffer area) ที่เป็นป่าชุมชน ทั้งนี้แนวป้องกันมลพิษจะช่วยดูดซับสารพิษที่ปล่อยออกมาจากโรงงานอุตสาหกรรมได้

1.3 การกำหนดเงื่อนไขในการแก้ไขผังเมือง จากการศึกษาที่พบว่า ต้นเหตุสำคัญของปัญหาในอำเภอบ้านฉางเกิดจากการแก้ไขผังเมือง จากพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย เป็นพื้นที่สำหรับอุตสาหกรรม โดยการแก้ไขผังเมืองกระทำผ่านนักการเมืองท้องถิ่น ที่รวบรวมประชาชนที่เห็นด้วยบางกลุ่มเข้าร่วมออกเสียงสนับสนุน ส่วนประชาชนที่ไม่เห็นด้วย และประชาชนที่ไม่สนใจก็จะไม่มีสิทธิในการแสดงความเห็น แต่มลพิษของการพัฒนาอุตสาหกรรมจะส่งผลให้ประชาชนเดือดร้อนในทุกกลุ่ม เห็นได้ว่าเหตุข้างต้นเป็นจุดอ่อนของกระบวนการแก้ไขผังเมืองดังนั้นในการแก้ไขผังเมืองต่อไป ควรมีการกำหนดให้มีการประชาพิจารณ์อย่างทั่วถึง และให้ประชาชนผู้มีส่วนได้เสียร่วมลงคะแนนสนับสนุน หรือคัดค้านการเปลี่ยนแปลงผังเมืองได้

1.4 การใช้นโยบายเศรษฐศาสตร์สีเขียวในการดำเนินนโยบายอุตสาหกรรมและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชน และโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข ซึ่งแนวทางของเศรษฐศาสตร์สีเขียวดำเนินการภายใต้ปรัชญาที่ว่า “โลกเรานี้มีทรัพยากรเพียงพอสำหรับสนองความต้องการของมนุษย์ แต่มีไม่เพียงพอสำหรับความโลภของมนุษย์”

1.5 การสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายภาคประชาชน จากการศึกษาที่พบว่า มีปัญหามลพิษเกิดขึ้นจริง การเรียกร้องของกลุ่มพิทักษ์บ้านฉางเป็นการทำเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง แต่ในการดำเนินกิจกรรมพบปัญหาการขาดแคลนเงินทุน ดังนั้นเพื่อเป็นการพัฒนาองค์กรภาคประชาชนที่ทำงานให้กับชุมชนอย่างแท้จริง ในอนาคตภาครัฐจึงควรให้การสนับสนุนการตั้งองค์กรภาคประชาชนหรือ เครือข่ายชุมชน เช่นการตั้งกองทุนพัฒนาองค์กรภาคประชาชน โดยมีคณะกรรมการที่มาจากตัวแทนหลายภาคส่วนเข้ามาบริหารกองทุน ซึ่งหากกว่าในชุมชนใด มีปัญหาเกิดขึ้น และเกิดองค์กรภาคประชาชนเพื่อแก้ปัญหานั้น ๆ องค์กรภาคประชาชนก็จะ

สามารถขอสนับสนุนงบประมาณของกองทุนดังกล่าวได้ อีกทั้งยังเป็นการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 66 และ 67 ในเรื่องสิทธิชุมชนอีกด้วย

2. **ข้อเสนอแนะต่อภาคธุรกิจ** จากผลการศึกษาที่พบปัญหามลภาวะดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ประกอบการในฐานะผู้สร้างมลพิษจึงไม่อาจปฏิเสธความรับผิดได้ ดังนั้นในการประกอบธุรกิจ ผู้ประกอบการจะต้องไม่มองธุรกิจในมิติกำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมองถึงประโยชน์ในความมั่งคั่งระยะยาว (wealth maximization) ด้วยการประกอบธุรกิจอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อมอย่างจริงใจ ด้วยการใส่ใจในกระบวนการผลิต ลงทุนอย่างเพียงพอในการบำบัดมลพิษ

3. **ข้อเสนอแนะต่อภาคประชาชน** จากผลการศึกษาที่พบว่า ในกลุ่มพิทักษ์บ้านฉางระยะที่ 1 ผู้นำมีความสำคัญต่อความสำเร็จของการดำเนินงาน ในขณะที่ที่กลุ่มพิทักษ์บ้านฉาง ไม่มีการสร้างผู้นำมาทดแทน จนทำให้ในระยะที่ 2 กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางมีผู้นำที่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับโรงงานอุตสาหกรรม และในระยะที่ 3 กลุ่มพิทักษ์บ้านฉางมีผู้นำไม่มีประสบการณ์ ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายภาคประชาชน จะต้องสร้างผู้นำกลุ่ม เพื่อให้ผู้นำเป็นแกนหลักของการดำเนินกิจกรรม โดยเฉพาะการสร้างการยอมรับจากประชาชน อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ในกรณีการเรียกร้องสิทธิที่ต้องใช้ระยะเวลายาวนาน และไม่ใช่กลุ่มเฉพาะกิจอย่างที่เป็นมาในอดีตอีกด้วย

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

1. การตั้งคณะกรรมการร่วม 4 ฝ่าย โดยจากการศึกษาพบว่า โรงงานอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรม ก.ได้เปิดดำเนินการไปแล้ว ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ปัญหามลภาวะควรเป็นการระบุถึงตัวโรงงานที่ปล่อยมลภาวะออกมาสู่สภาพแวดล้อม โดยการตั้งคณะกรรมการ 4 ฝ่าย ประกอบด้วย 1) เครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอบ้านฉาง ประชาชนภาคตะวันออก 2) ภาครัฐ (ระดังจังหวัด และระดับท้องถิ่น) และการนิคมอุตสาหกรรม 3) โรงงงานอุตสาหกรรม และ 4) ประชาชนที่เห็นด้วยกับการมีโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อให้ทำงานร่วมกัน เช่นในกรณีที่พบปัญหามลพิษ คณะทำงานดังกล่าวจะเข้าไปทำงานร่วมกันเพื่อพิสูจน์ และระบุถึงชื่อของโรงงานที่ปล่อยมลพิษ และดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

2. การดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอบ้านฉาง ประชาชนภาคตะวันออก ในอนาคตโดยกลุ่มฯ ควรมีกิจกรรมการให้ความรู้ และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่ให้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะกลุ่มฯที่มีพลังสูงสุด

จะต้องอาศัยความร่วมมือจากมวลหมู่ประชาชน ดังนั้นกลุ่มฯ จะต้องให้เพิ่มกิจกรรมการให้ความรู้กับประชาชนทั้งในด้านความถี่ และรายละเอียดของเนื้อหา

3. การควบคุมหน่วยงาน และข้าราชการที่ไม่ใส่ใจต่อการปฏิบัติหน้าที่ จากผลการศึกษาที่พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจาก การหย่อนยานของข้าราชการที่เกี่ยวข้องทั้งที่มีเจตนา และไม่มีเจตนา ดังนั้นผู้บริหารหน่วยงานราชการ จะต้องเข้มงวดกับข้าราชการ ให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเข้มงวด และตรงไปตรงมา และหากว่ายังพบการหย่อนยานของข้าราชการ กลุ่มเครือข่ายภาคประชาชนควรใช้กระบวนการฟ้องร้องต่อศาลปกครองให้มีคำสั่งต่อหน่วยงานราชการที่เพิกเฉยนั้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาถึง แบบจำลองการสร้างองค์กรภาคประชาชนที่เข็มแข็ง โดยทำการศึกษาจากองค์กรฯ ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำเอาวิธีการบริหารองค์กรฯมาพัฒนาใช้กับองค์กรเครือข่ายภาคประชาชนอื่น ๆ ต่อไป